

STENOGRAME FILOSOFICE

GÜNTHER ANDERS

Günther Anders (1902-1992) este una dintre figurile cele mai interesante ale filosofiei secolului XX grație melanjului între o gândire apocaliptică atentă la perceperea tuturor semnelor care anunță sfârșitul și o fantastică acuitate a sesizării caracteristicilor lumii tehnicii. Doctorand al lui Husserl, asistent al lui Max Scheler, văr al lui Walter Benjamin, soț al lui Hannah Arendt între 1929 și 1937, trăind în Germania, în Franța, în Statele Unite și, din 1950 până la moartea sa, la Viena, el a impus un radicalism al perspectivei, adesea deranjant pentru filosofii de formație academică, păstrându-se mereu în vecinătatea literaturii și alegând marginalitatea tocmai cu scopul de a-și cultiva libertatea de reflecție. Capodopera sa, *Die Antiquiertheit des Menschen*, este socotită una dintre cărțile cele mai influente ale filosofiei ultimului secol. (Ciprian Vălcan)

PROFUNZIME

Nici o expresie nu se apropie mai frapant de cea a profuzimii de spirit decât expresia unuia care mănâncă, pierdut în sine. Alături de mine ședea un bătrân, care-și sorbea supă de pește. Ochii lui nu se ocupau cu nimic, părea chiar să ciulească urechea la ceva, fiind pe de-a întregul concentrat "în interior": parțial pe gustul bun al supei, parțial pe eventualele oase care puteau apărea. – Ochiul reflexiv al vacii: privirea ființei concentrate spre interior, anume rumegânde.

ADEVĂRUL INSUFICIENT

Pentru o critică publică este nevoie de trei: criticul, cel criticat și cititorul. Dat fiind că există și acesta din urmă și că el are de obicei mai mare nevoie de critică decât cartea criticată, nu este suficient să fie adevărată critica ta. Altminteri ți se poate întâmpla să denunți pe hoț criminalului. În astfel de cazuri adevărul nu este un alibi.

SUPERSTIȚIE

De ce este superstiția animalică? Din motive morale: anume pentru că nu numai că nu cunoaște temeuri, ci rămâne din principiu neprincipială; pentru că nu a auzit niciodată nimic despre virtuți sau mentalități; pentru că nu cunoaște alte categorii în afară de noroc, nenoroc, frică și speranță. – Și chiar dacă ea nu există la animale, aceasta face din ea ceva animalic.

FETE

Fețele care spun fără încetare ceva sunt nerușinate, sunt fără încetare demonic de ridicole. Cel care s-a trezit, fără nicio vină, cu o față care spune ceva, acela are motiv să se rușineze de aceasta ca de o cocoasă. Actorii poartă fețele care spun ceva cu mai multă plăcere și mai des decât o fac alți oameni care sunt ceea ce sunt și care nu au deloc timp să facă o marcă din asta. Figurile lor semnificative nu înseamnă în general chiar nimic determinat, sunt deci într-o anumită măsură "idiot semnificative" și adesea rămân chiar șterse, deși sunt diabolic de marcante.

Oamenii buni au în general fețe necaracteristice. Poate că cei mai puțini dintre ei se gândesc la faptul că au una. Kierkegaard a vorbit despre asta, spunând că în pictura europeană nu a existat un chip mai gol decât cel al lui Christos. De fapt, din tablourile religioase din secolul XVI și în special XVII, care nu se mai săturau să caracterizeze pe ticăloși și mai ales pe răufăcători, putem observa de fiecare dată că sfântul care trebuia să se afle în mijlocul tabloului făcea impresia unui gol, o pată palidă și fără putere în interiorul unui cerc de fizionomie murdare și pregnante.

ASIGURAREA MORALĂ

Priceperea pe care ne-o conferă vârsta nu este vreun viciu, ci o înțelepciune voioasă: de fapt este numai recunoștința isteată pentru faptul că, de vreme ce în fața noastră se află, ineluctabilă, culmea, nouă nu ni se mai poate întâmpla de fapt nimic. Faptul că moartea se apropie cu fiecare zi acționează întrucâtva ca o asigurare de viață, mai corect ca o asigurare morală, a cărei acumulare putem să o observăm frecându-ne mâinile. "Ce plăcere", spunea cu

un an înainte să moară Th. M., "ce dar este acela de a fi bătrân. Virtutea este gratis. Și să nu mai fii curajos îți face mai mult curaj."

ADEVĂRATA DURERE

Se pare că numai ființele mute știu ce este cu adevărat durerea, deoarece ele nu sunt lipsite doar de consolare, ci chiar de țipăt. Suferința lor fără supapă le lovește pe dinăuntru și devine astfel mortală. Ne temem de dentist mai mult decât de alți medici nu pentru că durerile de dinți ar fi mai rele ca alte dureri, ci pentru că dentistul ne răpește șansa de a geme.

ISTETIME EXEMPLARĂ

În epoca conformismului, isteți sunt cei care știu unde și când este înțelept să nu mai fii înțelept. Printre aceștia, drept exemplari trec cei care nu numai că reușesc să se prezinte prost, ci izbutesc chiar să devină proști, în modul cel mai autentic.

O ANGOASĂ MAI MARE

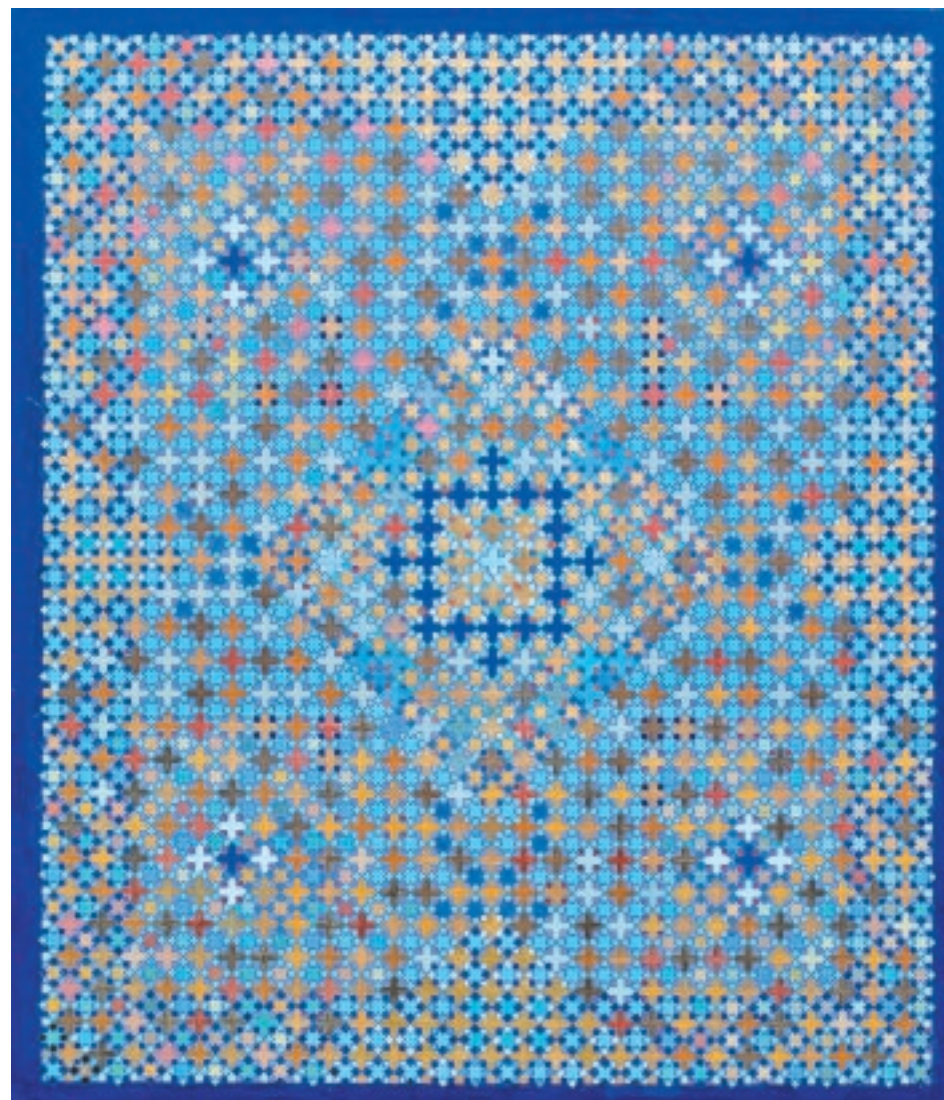
Este foarte chestionabilă credința general răspândită, după care frica de moartea fizică ar fi angoasa de moarte a omului. Incomparabil mai mortală este însă frica lui de moartea socială, deci de a fi discreditat, evitat sau chiar luat în răs. Decizia de a trăi mai departe singur sau chiar în contradicție cu tot restul lumii cere mai multă autonomie și mai mult curaj decât disponibilitatea de a muri împreună cu alții. Chiar dacă duce la o anumită moarte, asocierea pare a fi înțeleasă greșit, ca un fel de asigurare de viață. Printre 100 de oameni care merg cu ochii închiși spre foc există cel mult trei care sunt suficient de neînfricați ca să dezerteze de la o acțiune de masă fără sens sau imorală.

ANONIMAT

De când "Dumnezeu este mort", de când nu mai există nimeni în afara lumii care să știe ceva despre această lume, lumea însăși a devenit anonimă. Astfel ea se aseamănă cu o insulă în ocean, niciodată descoperită, nementionată de nimeni niciodată. Nu ne ajută la nimic faptul că insula noastră este înșesată cu băștinași. Deoarece noi băștinașii, care cunoaștem insula, suntem cu toții anonimi unii cu alții. Nici nu se mai pune problema: astăzi lumea devine pentru milioane de oameni ceva inventat, ceva care, dacă va fi fost vreodată, nu va fi fost niciodată, deoarece în nici o ființă nu se va fi păstrat memoria ei.

Oare nu cumva una dintre rădăcinile principale ale religiilor constă în angoasa în fața acestui anonim cosmic? Oare nu cumva omul creează și a creat zei și a acceptat chiar cruzimea lor, tocmai din cauză că el și-a putut înțona propria existență prin mărturia și confirmarea din partea unor ființe de care el să fie știut, iar cunoașterea din partea lor să-l pescuiască afară din anonimul său?

Învățătura stoică: "Poate că există zei, dar ei ne ignoră" este incomparabil mai răutăcioasă decât banala negare a zeilor. Ea lovește direct în inima religiei. Deoarece ea nu lasă zeilor decât simpla existență, ceea ce, pentru cei care nu-și suportă anonimul cosmic, nu este cu nimic mai bun decât nonexistența acestora,

ci chiar mult mai rău. Nu există nici o ofensă mai mortală decât gândul că zeii nu-și exercită deloc acea funcție pentru care au fost invocați și că, în ciuda acestui fapt, ei există mai departe.

SAU/SAU

Nu este posibil să faci din Ulise un erou. Aceasta deoarece el a reușit să se întoarcă acasă după atâtea suferințe - și nu în ciuda acestui fapt. Numai cel care în final eșuează are acces în cerul eroilor. Nu este onorat efortul de a le obține pe amândouă: a ajunge și acasă, și în mit. Nici istețimea sa nu poate fi eroizată. Deoarece mie mi se pare improbabil ca el să fi reușit să se întoarcă acasă cu adevărat numai prin viclenia sa. Dimpotrivă, eu cred că el, profitând de teoria inversiunii a lui Reinach, el a putut trece drept isteț numai deoarece a ajuns acasă. Cine știe cărui uragan al șansei s-a datorat naufragiul său fericit în preajma Itacai.

NEMURIRE

Dat fiind că boii nu au văzut moartea decât la câini, pisici și oameni și dat fiind că nici unul dintre ei nu știe că strămoșii lor au murit toți, fără excepție, de moarte violentă, ei contestă mortalitatea proprie și din această cauză chiar cei mai înțelepți dintre ei nu sunt mai înțelepți decât frații lor mediocri. Este greu de decis unde se termină această ignoranță și unde începe credința pozitivă în nemurire.

DESPRE TORTURĂ

Tortura este o încercare de a produce un "exitus interruptus". Această ucidere aproximativă este iubită din două motive. Pe de o parte deoarece victima, atâta timp cât nu este total ucisă, colaborează încă și confirmă triumful călăului ei, prin țipetele sau implorările sale. Și apoi deoarece, atâta timp cât se lasă trasă înapoi la viață, ea îi creează călăului șansa unei noi crime - și ce este pentru acesta mai binevenit decât faptul că poate ucide un om de mai multe ori? Dar de cel total amuțit, cel

care nu mai știe nimic de înfrângerea și umilirea sa, călăul se simte trădat - i se răpește confirmarea triumfului său și șansa repetării. Ultimele cuvinte pe care le-a auzit M. în viața lui - a sfârșit pe podeaua de beton a unui beci al Gestapoului - sunau așa: "Măgarul asta ne-a crăpat în mână, o să-i arăt eu lui." Această amenințare este (făcând abstracție de toate celelalte) foarte ciudată. Deoarece ea demonstrează că, deși se afla în fața masei sângărânde care rămăsese acolo, ucigașul nu era gata încă să renunțe la gândul continuării uciderii și nu era capabil încă să-și imagineze lipsa de reacție de mortului.

Imagine ideală pentru torționar este o victimă nemuritoare pentru că nu poate muri, respectiv pentru că nu are voie să moară. De fapt, ucigașul lui M. a încercat cu adevărat "să-i arate lui", călcându-l în picioare pe cel care era deja mort, drept pedeapsă pentru că rămăsese fără grai. Dar acest triumf nu mai putea fi obținut cu forța și actul zadarnic de răzbunare s-a sfârșit în vomă.

PRODUCEREA SENTIMENTULUI DE LIBERTATE

Citim într-un raport că într-un lagăr din Siberia a existat o filială unde erau mutați disciplinar cei care încălcau regulamentul interior; în această filială exista o închisoare în care cei care-i încălcau regulile erau izolați. Cel care era eliberat din această închisoare de gradul al treilea și avea voie să treacă din nou în închisoarea disciplinară a lagărului, deci în închisoarea de gradul al doilea, se simțea din nou ca un om, răsufla și era chiar recunoscător. Astfel se crea recunoștința și tot așa și sentimentul de libertate.

Traducere din limba germană de
ROXANA MELNICU

(Fragmente din volumul Günther Anders, *Stenograme filosofice*, în curs de apariție în colecția Telos a editurii Bastion din Timișoara)